

Олексій ВІННИЧЕНКО

ІНСТИТУТ СЕЙМИКОВОГО МАРШАЛКА В РУСЬКОМУ І БЕЛЗЬКОМУ ВОЄВОДСТВАХ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII ст.

Зростання політичної ролі шляхти в Польському королівстві в XVI ст. внаслідок так званого "екзекуційного" руху призвело до дальшого розвитку системи сеймикових зібрань, центральне місце в якій зайняв інститут сеймикового голови – маршалка.

Інститут маршалка не став досі предметом окремого дослідження. В польській історіографії йому присвячено кілька параграфів та абзаців у працях, які стосуються історії парламентської системи в Речі Посполитій¹, та у монографіях стосовно окремих сеймиків², в тому числі й сеймиків Руського воєводства³. Основну увагу дослідники зосередили на наступних питаннях: впровадження інституту маршалка, його функції, процедура виборів, хто ставав маршалками. На думку більшості дослідників, поява інституту маршалка припадає на період перед 1572 р. або безпосередньо по ньому. Еволюція цього інституту зробила сеймик незалежним від світських сенаторів воєводства (воєвод і каштелянів), які до середини XVI ст. головували на сеймиках⁴. У функціональному відношенні маршалок більшістю дослідників однозначно розглядається як єдиний постійно існуючий виконавчий орган сеймика⁵. Натомість маршалкові як керівному органу сеймика увага майже не приділяється, загалом його роль у функціонуванні сеймикових зібрань,

¹ Historia sejmku polskiego. Warszawa, 1984. T. 1: Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej / Pod red. J. Michalskiego. Opracowali J. Bardach, W. Czapliński, J. Michalski, A. Sucheni-Grabowska, W. Uruszczak. S. 226–227; *Hołdys S.* Praktyka parlamentarna za panowania Władysława IV Wazy. Wrocław, 1991. S. 17–18.

² *Gierowski J. A.* Sejmik generalny Księstwa Mazowieckiego na tle ustroju sejmikowego Mazowsza. Wrocław, 1948. S. 19–21; *Filipczak-Kocur A.* Sejmik sieradzki za Wazów (1587–1668). Opole, 1989. S. 24–28; *Pawiński A.* Rządy sejmikowe w Polsce 1572–1795: Na tle stosunków województw kujawskich. Warszawa, 1888. S. 19, 42–43; *Płaza S.* Sejmiki i zjazdy szlacheckie województw poznańskiego i kaliskiego: Ustrój i funkcjonowanie (1572–1632). Warszawa; Kraków, 1984. S. 95–96; *Ejusd.* Sejmiki i zjazdy szlacheckie województwa sieradzkiego: Ustrój i funkcjonowanie (1572–1632). Warszawa; Kraków, 1987. Cz. 1. S. 36–41; *Trawicka Z.* Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696. Kielce, 1985. S. 30–31.

³ *Prochaska A.* Przedmowa // Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie (далі – AGZ). Lwów, 1909. T. XX. S. XVII–XVIII; *Ejusd.* Z dziejów samorządu ziemi chełmskiej // Przegląd Historyczny. Warszawa, 1908. T. VI. S. 167; *Śreniowski S.* Organizacja sejmiku halickiego. Lwów, 1938. S. 55–65.

⁴ *Chodyncki H.* Sejmiki ziem ruskich w wieku XV. Lwów, 1906. S. 35–36; *Pawiński A.* Rządy sejmikowe... S. 19; *Gierowski J. A.* Sejmik generalny... S. 19–21; *Prochaska A.* Przedmowa... S. XVII–XVIII; *Spasowicz W.* Adolf Pawiński jako historyk sejmiku polskiego // Kwartalnik Historyczny. Lwów, 1897. R. XI. S. 503; *Śreniowski S.* Organizacja sejmiku... S. 55, 57; *Włodarczyk J.* Etapy rozwoju sejmików ziemskich: Próba periodyzacji // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki humanistyczno-społeczne. Łódź, 1979. № 57. S. 130–131.

⁵ *Lityński A.* Szlachecki samorząd gospodarczy w Małopolsce (1606–1717). Katowice, 1974. S. 78–79; *Płaza S.* Sejmiki i zjazdy szlacheckie województwa sieradzkiego... S. 41.

частково через брак документів з описами роботи сеймиків, представлена слабо. Стосовно виборів маршалка, то вони розглядаються як поле боротьби (конкуренції) між політичними групами та окремими діячами⁶.

Джерелами для написання даної роботи послужили матеріали з 1572–1647 рр. трьох сеймиків Руського воєводства* – генерального (вишенського)⁷, холмського⁸ і галицького⁹ та воєводського сеймика Белзького воєводства¹⁰.

Брак більшої частини сеймикових документів з XVI ст. не дозволяє встановити точну дату появи сеймикових маршалків у Руському і Белзькому воєводствах (подібно як і в інших воєводствах¹¹). Маршалок генерального сеймика Руського воєводства вперше згадується в 1574 р. – при внесенні акта конфедерації, прийнятого на передконвокаційному сеймику 28 липня у Львові, до перемишльських гродських книг було зазначено, що документ поданий Себастьяном Жоравінським, маршалком (marsalcus)¹².

Вперше маршалок Руського воєводства підписав сеймиковий документ у 1587 р. Це сталося на післяконвокаційному сеймику: його постанову від 8 травня 1587 р. підписав "imieniem swem i innych, którzy się tu nie podpisali a drudzy wpisać dali"

---

⁶ Historia sejmu polskiego... Т. 1. S. 226–227; Holdys S. Praktyka parlamentarna... S. 18; Kriegseisen W. Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku. Warszawa, 1991. S. 54, 156; Płaza S. Sejmiki i zjazdy szlacheckie województwa sieradzkiego... S. 37.

* Шляхта Руського воєводства збиралася на трьох окремих сеймиках: шляхта Львівської, Перемишльської і Сяноцької земель – на генеральному сеймику в Судовій Вишні (подекуди – на окремих земських сеймиках та з'їздах), Холмської землі – на сеймику в Холмі, Галицької землі – на сеймику в Галичі. Шляхта Белзького воєводства збиралася на воєводському сеймику в Белзі.

⁷ AGZ. 1909. Т. XX: Lauda sejmikowe. Т. I: Lauda wiszeńskie 1572–1648 r. / Oprac. A. Prochaska.

⁸ Archiwum Państwowe w Lublinie (далі – APL). Castrensia Chelmensia (далі – CChelm.). Inscriptiones (далі – Inscr.), ks. 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22; Relationes (далі – Rel.), ks. 61, 64, 65.

⁹ AGZ. 1931. Т. XXIV: Lauda sejmikowe halickie 1575–1695 r. / Wyd. A. Prochaska.

¹⁰ Наукова бібліотека Львівського державного університету, від. рукописних, стародрукованих і рідкісних книг, 2402 III: Lauda sejmikowe belzkie 1572–1667 (далі – Lauda), 710 арк. Див.: Вінниченко О. Невиданий 26-ий том "Aktów grodzkich i ziemskich" // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1998. Вип. 33. С. 207–217. Також використано матеріали белзького сеймика з грабовецьких гродських книг (APL. Castrensia Grabovicensia (далі – CGrab.), ks. 79, 80, 82, 84, 85).

¹¹ На прошовицькому сеймику Краківського воєводства маршалок вперше з'являється в 1572 р., підписувати сеймикові документи починає від 1576 р. (Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. S. Kutrzeba. Kraków, 1932. Т. I. S. 64); на генеральному сеймику Мазовецького воєводства з'являється в 1574 р., підписує – з 1605 р. (Gierowski J. A. Sejmik generalny... S. 19–20); на середському сеймику Познанського і Каліського воєводств з'являється 1590 р. (Płaza S. Sejmiki i zjazdy szlacheckie województw poznańskiego i kaliskiego... S. 95); на шадокському сеймику Серадзького воєводства – 1587 р. (Płaza S. Sejmiki i zjazdy szlacheckie województwa sieradzkiego... S. 36–37); на люблінському воєводському сеймику – 1600 р. (Śladkowski W. Skład społeczny, wyznaniowy i ideologia sejmiku lubelskiego w latach 1572–1648 // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F: Nauki filizoficzne i humanistyczne. Lublin, 1960. Vol. 12: 1957. S. 134–135).

¹² AGZ. Т. XX. S. 20.

маршалок, львівський стольник Станіслав Подолецький (до того ж його підпис був першим, що напевно вказує на його головування на зібранні); він же, до речі, був зобов'язаний подати цю постанову до гродських канцелярій (це відбулося теж вперше, щоправда воно стосувалося тільки до львівської і жидачівської канцелярій, а до перемишльської і сяноцької канцелярій її мали подати інші особи). Слід відзначити, що післяконвокаційний сеймик розпався на два зібрання: антиконвокаційне під керівництвом руського воєводи та за участі більшості урядників воєводства і проконвокаційне, яке за відсутності сенаторів очолив як маршалок С. Подолецький і яке складалося переважно з нетитулованої шляхти¹³.

Єдиним з останньої чверті XVI ст. (і хронологічно першим) документом щодо Руського воєводства, де зазначено, що він має бути підписаний "маршалком кола рицарського" (а "також деякими пп. братією стану рицарського"), була постанова передкоронаційного сеймика від 20 вересня 1587 р.: вона містить підписи 28 осіб на чолі з руським воєводою, після яких іде підпис маршалка Яна Яскманіцького (цікаво, що один з учасників цього сеймика, галицький гродський писар Ян Ланчинський, підписався "przy władzej i podpisie pana marszałka naszego")¹⁴.

Загалом для останньої чверті XVI ст. маємо інформацію про сімох маршалків генерального сеймика та з'їздів¹⁵ Руського воєводства: крім згаданих С. Жоравінського, С. Подолецького і Я. Яскманіцького, – про маршалків чотирьох сеймиків з 1587–1593 рр., відомих нам тільки з підписів під сеймиковими документами.

Маршалок сеймика Холмської землі вперше виступає в 1605 р., коли холмський староста Миколай Угровецький, разом з іншими учасниками сеймика, підписав і подав до холмської гродської канцелярії акт елекції холмського підсудка¹⁶.

Маршалок сеймика Галицької землі починає виступати з 1607 р., коли галицький земський підсудок Адам Тіравський підписав ухвалені документи як "маршалок на цей час кола рицарського, в Галичі зібраного"¹⁷.

У Белзькому воєводстві маршалок вперше (і єдиний раз у документах останньої чверті XVI ст.) зустрічається в 1592 р. – на передсеймовому сеймику, інструкцію якого підписав Вавжинець Тшцінський, "маршалок на цей час кола рицарського"¹⁸.

Докладно невідомо, якими були обов'язки маршалків в обох воєводствах в останній чверті XVI ст. Наявність лише кількох згадок про маршалків у той час та їхніх підписів на сеймикових документах дає підстави стверджувати, що роль маршалка в роботі сеймикового зібрання була незначною: керівництво сеймиком і підписання сеймикових документів належали до прерогатив, в першу чергу,

¹³ Ibid. S. 65–70.

¹⁴ Ibid. S. 71.

¹⁵ В сучасній історіографії прийнято поділяти шляхетські зібрання Речі Посполитої на формальні (сеймики), які скликалися королем або воєводою, і неформальні (з'їзди), на які шляхта збиралася самочинно (*Lityński A. Z problematyki klasyfikacji sejmików ziemskich // Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Katowice, 1969. № 5. Prace prawnicze. I. S. 95; Ejustd. Szlachecki samorząd... S. 28–32; Płaza S. Sejmiki i zjazdy szlacheckie województw poznańskiego i kaliskiego... S. 23*).

¹⁶ APL. CChelm. Inscr., ks. 14, s. 619.

¹⁷ AGZ. T. XXIV. S. 20, 22.

¹⁸ Lauda, арк. 90.

найвищого світського сенатора воєводства (землі). Обов'язки ж перших маршалків обмежувалися, напевно, секретарськими функціями.

У першій половині XVII ст. інститут маршалка в сеймиковому устрої Руського і Белзького воєводств набув сталого характеру. У постанові перемишльської і сяноцької шляхти на сеймику елекції збирачів податків (поборців) у Судовій Вишні 8 серпня 1607 р. зазначалося: "з'їхалися тут до Вишні на місце, сеймикам та з'їздам звикле, і там звиклим способом обрали за маршалка кола свого п. Анджея Берецького, перемишльського земського підсудка"¹⁹. Якою саме була "звикла" процедура виборів, у джерелах згадок немає. Очевидно, маршалок, подібно як і на інших коронних сеймиках, обирався на початку роботи зібрання більшістю голосів з кількох кандидатур²⁰. Обирався маршалок для "rządu czynienia" (постанова вишенського депутатського сеймика від 15 вересня 1614 р.)²¹, тобто для керівництва роботою сеймика, підтримання порядку на ньому. Сеймикові документи не повідомляють, в який спосіб маршалок міг це здійснювати.

На основі існуючих джерел не можна встановити, чи мав маршалок відношення до складання сеймикових документів. Не виключено, що він брав участь у цьому.

Важливою функцією маршалка було підписання прийнятої сеймиком постанови. Так, в інструкції белзького сеймика послам на сейм від 8 грудня 1604 р. говорилося: "Котрі то артикули [...] пп. сенатори, дигнітарії і урядники, і все рицарство Белзького воєводства п. Збожному Жулінському, писареві землі белзької, маршалкові на цей час кола свого, ім'ям ЙМці підписати [...] доручити вирішили"²². Підпис маршалка (а також відтиск його печатки) під документом "ім'ям панів братії усієї" надавали останньому силу законного правового акту²³.

З 88 документів генерального руського сеймика та сеймиків Львівської, Перемишльської і Сяноцької земель за 1606–1647 рр. одноосібно маршалками підписано 65 (в тому числі 26 документів містять в самому тексті згадку про те, що маршалок повинен підписати документ і притиснути до нього печатку). Під 17 документами маршалок підписався спільно з іншими учасниками сеймика; зазвичай ними були спеціально обрані ("депутовані") для цього особи (від кожної з земель). Лише шість документів підписані без участі маршалків групами учасників зібрання²⁴.

З 33 документів галицького сеймика за 1607–1647 рр. одноосібно маршалками підписано 25 (в тому числі 16 документів містить в тексті згадку, аналогічну за змістом до згадки відносно 26 документів генерального сеймика, про те, що

¹⁹ AGZ. T. XX. S. 125, 126.

²⁰ У конституції варшавського вального сейму 1598 р. під назвою "Сеймики та елекції Мазовецького воєводства", єдиною, до речі, сеймовою ухвалою, яка стосувалася сеймикового маршалка, зазначено, що останній має обиратися більшістю голосів (*per pluralitatem suffragiorum*) (*Volumina legum Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ab anno 1347 ad annum 1780* / Ed. J. Ohryzko. Petersburg, 1859. T. 2. S. 374).

²¹ AGZ. T. XX. S. 141.

²² Lauda, арк. 115, 116.

²³ Слід вказати на те, що маршалок вишенського реляційного сеймика Анджей Стано підписав окрему ухвалу сяноцьких зем'ян на тому ж сеймику 10 січня 1647 р. (AGZ. T. XX. S. 504).

²⁴ AGZ. T. XX. S. 112, 120, 121, 141, 210, 490, 491.

повинен зробити маршалок), у двох бракує кінця, але з того, що у них маршалка зобов'язано підписати їх, можна твердити, що вони були ним підписані. З решти документів чотири підписані маршалком спільно з іншими учасниками зібрання і тільки два – без його участі²⁵.

З 28 документів холмського сеймика за 1605–1647 рр. одноосібно маршалками підписано 19 (в усіх йдеться про обов'язок маршалка підписати ухвалу), три підписані маршалком спільно з іншими учасниками зібрання, два – без його участі (в обох випадках маршалок не обирався²⁶), у чотирьох бракує підписів.

З 53 документів белзького сеймика за 1604–1647 рр. одноосібно маршалками підписано 37 актів (в тому числі у 19 з них йдеться про обов'язок маршалка підписати ухвалу), в трьох²⁷ бракує підписів, але можна твердити, що вони також були підписані маршалками, бо в тексті говориться про зобов'язання маршалка. Десять актів маршалками підписані спільно з іншими учасниками сеймика і тільки три документи – без їх участі²⁸.

Отже, в першій половині XVII ст. підписання сеймикових документів в обох воєводствах стало прерогативою маршалка.

Цікаві результати дає аналіз підписів маршалків під документами сеймиків та інших з'їздів. Усього за 1572–1647 рр. нами зауважено 193 підписи: 90 руських, 24 холмських, 28 галицьких і 51 белзького маршалка. У 187 випадках прізвище та ім'я особи, що підписалася, супроводжується означенням "маршалок" (маршалківство інших шістьох доводиться згадкою в текстах про те, що вони займають цей уряд). Вказувалося, маршалком чого або кого був керівник зібрання ("кола", "сеймика", "з'їзду", "братії", "елекції"), час його головування ("на цей час", "теперішнього"), територіальна приналежність зібрання ("вишенського", "холмського", "галицького", "белзького"). Різноманітні комбінації цих даних дали більше 60 варіантів маршалківських підписів. Найпоширенішими з них були: у руському сеймику – "marszałek na ten czas sejmiku wiszeńskiego", "marszałek sejmiku wiszeńskiego", "marszałek koła rycerskiego", у холмському – "marszałek koła rycerskiego", "marszałek sejmiku chełmskiego", у галицькому – "marszałek tego sejmiku", "marszałek sejmiku ziemi halickiej", у белзькому – "marszałek na ten czas koła rycerskiego", "marszałek na ten czas sejmiku bełskiego".

Підпис керівника сеймика як "маршалка рицарського кола" може служити підтвердженням припущення Юзефа Геровського про те, що поява уряду маршалка була пов'язана з періодом, коли шляхта та її достойники (дигнітарії) засідали окремо: спільною частиною засідання керував найвищий дигнітарій, а після цього засідання шляхта обирала керівника свого окремого кола²⁹. Це припущення підтверджує згадана вище ситуація, яка склалася під час проведення післяконвокаційного сеймика в Судовій Вишні 1587 р. Проте в XVII ст. маршалок

²⁵ Ibid. T. XXIV. S. 22–24, 27–29.

²⁶ APL. CChelm. Inscr., ks. 15, s. 464v.–465; ks. 21, s. 890v.–891.

²⁷ Lauda, арк. 228, 320. Інструкцію передсеймового сеймика 22 вересня 1620 р. замість обраного послом на сейм маршалка мали підписати присутні на сеймику сенатори (Там само. Арк. 167).

²⁸ Там само. Арк. 150, 151.

²⁹ Gierowski J. A. Sejmik generalny... S. 20.

представляв уже всіх учасників зібрання: поняття "коло" і "сеймик" вживаються як тотожні.

Крім терміну "маршалок" (лат. *marchalcus*) в документах подекуди вживався термін "директор" (лат. *director*). Керівники сеймиків підписувались як директори лише вісім разів³⁰. Обидва терміни вживаються паралельно й одночасно³¹. Так, голова белзького реляційного сеймика 27 червня 1640 р. Габріель Жулінський підписався як "маршалок і директор теперішнього сеймика"³². Якуб Фредро підписав інструкцію передсеймового сеймика 30 жовтня 1635 р. як "директор на цей час сеймика вишенського", а квит поборцеві наступного дня – як "маршалок на цей час сеймика вишенського"³³. Можна припустити, що початково (в XVI ст.) існувало якесь розмежування між обов'язками "маршалка" і "директора" сеймика.

Функції маршалка після завершення роботи сеймика не обмежувалися підписанням ухвалених документів. Досить часто маршалкові доручалося забезпечити виконання прийнятих рішень, зазвичай шляхом видання відповідних документів від імені сеймика (універсалів, атестацій, свідоцтв, квитів тощо). Так, маршалкові сеймика елекції белзького писаря від 1 травня 1612 р. Касперові Ягодинському доручалося "ознайомити і декларувати" про вибір кандидатів на писарство. Також йому доручалося повідомити суддів коронного трибуналу про прийняте сеймиком рішення (у справі видачі витягів із земських актових книг за відсутності земського писаря) і отримати від них апробацію ухваленого рішення (з метою уникнути суперечностей у судових процесах белзьких зем'ян з приводу виданих витягів)³⁴. Маршалкові белзького з'їзду 17 липня 1623 р. Адамові Рудніцькому доручалося вислати лист до суддів коронного трибуналу з проханням про лімітацію засідань трибуналу у зв'язку з проведенням збройного з'їзду белзьких зем'ян³⁵. Маршалкові сеймика елекції перемишльського земського підсудка 1626 р. Янові Дрогойовському було доручено повідомити листом руського воєводу про те, що перемишльські зем'яни не можуть прибути на збройний з'їзд під Судову Вишню, позаяк отримали універсал воєводи про його скликання тільки 27 серпня (під час сеймика)³⁶. Маршалок вишенського післясеймового сеймика 3 січня 1628 р. Ремігіан Вояковський видав універсал про ухвалення сеймиком податків³⁷. Маршалкові холмського передсеймового сеймика 27 березня 1629 р. Янові Оссовському було доручено зберігати (після внесення до холмських гродських книг) лист коронного великого підскарбія Гермолая Лігензи до адміністратора руських жуп, самбірського підстарости Гермолая Тиравського, у справі продажу солі холмській шляхті³⁸. Маршалок холмського

³⁰ AGZ. T. XX. S. 392, 477; APL. CGrab., ks. 84, s. 779, 780; Lauda, арк. 248, 259, 271, 275.

³¹ Lauda, арк. 160, 344.

³² Там само. Арк. 274, 275. Показово, що, головуючи на белзькому депутатському сеймику 15 вересня 1642 р., Г. Жулінський також підписався як "маршалок і директор сеймика елекції депутатів" (APL. CGrab., ks. 84, s. 778–780).

³³ AGZ. T. XX. S. 392–393.

³⁴ Lauda, арк. 145.

³⁵ Там само. Арк. 182.

³⁶ AGZ. T. XX. S. 232.

³⁷ Ibid. S. 249.

³⁸ APL. CChelm. Inscr., ks. 21, s. 523v.–524.

депутатського сеймика 13 вересня 1632 р. Вацлав Замойський від імені зібрання позичив у холмського підкоморія Яна Скашевського 200 злотих для посла, якого сеймик відрядив до руського воєводи³⁹. Маршалок вишенського реляційного сеймика 14 січня 1636 р. Томаш Владислав Гроховський за дорученням зібрання видав квит поборцеві податків Львівської землі⁴⁰. Маршалкові холмського реляційного сеймика 25 червня 1640 р. Геронімові Сметанці доручалося звернутися до красноставського старости Якуба Собеського з проханням виділити приміщення в Красноставському замку для зберігання земського скарбу⁴¹. Маршалок вишенського передсеймового сеймика 7 січня 1642 р. Ян Лещинський засвідчив своїм підписом рахунок податкової заборгованості Перемишльської і Сяноцької земель до коронного скарбу⁴². Маршалкові сеймика елекції белзького підкоморія 8 липня 1642 р. Марцінові Бжезіцькому доручалося представити королю обраних кандидатів на підкоморство⁴³. Маршалок холмського депутатського сеймика 14 вересня 1643 р. Самуель Бжезіцький за дорученням зібрання видав квит земському поборцеві, холмському підстарості Г. Сметанці⁴⁴. Маршалка галицького передсеймового сеймика 6 вересня 1646 р., галицького підкоморія Яна Теодорика Потоцького, було зобов'язано: у випадку смерті обраних сеймиком земських шафара (старшого над збирачами податків) або адміністратора податків, спільно з галицьким старостою (Станіславом Потоцьким), призначити на місце померлого іншого шляхтича⁴⁵.

Маршалки подавали ухвалені сеймикові постанови⁴⁶, а також акти елекцій (послів на сейми, кандидатів на виборні земські уряди, поборців)⁴⁷ і свідоцтва (атестації) у різних справах, переважно пов'язаних із земським самоврядуванням⁴⁸, до гродських (іноді, земських) канцелярій для внесення їх в актові книги, які там велися.

Час перебування на посаді маршалка певної особи обмежувався терміном роботи сеймика: її повноваження звичайно припинялися після підписання сеймикових актів. Виняток становили маршалки конфедератських з'їздів, час головування яких поширювався на термін тривалості конфедерації⁴⁹.

³⁹ Ibid. Rel., ks. 64, s. 281–281v.

⁴⁰ AGZ. T. XX. S. 394, 395.

⁴¹ APL. CChelm. Rel., ks. 61, s. 538–539v.

⁴² AGZ. T. XX. S. 461.

⁴³ Lauda, арк. 298.

⁴⁴ APL. CChelm. Rel., ks. 65, s. 24–25v., 28–29.

⁴⁵ AGZ. T. XXIV. S. 60, 62.

⁴⁶ З 88 документів руського сеймика за 1606–1647 рр. 16 містять у тексті згадку про те, що маршалок повинен подати документ до гродських канцелярій воєводства для внесення до актових книг, з 28 документів холмського сеймика за 1605–1647 рр. – 19, з 33 документів галицького сеймика за 1607–1647 рр. – 20, з 53 документів белзького сеймика за 1604–1647 рр. – 18.

⁴⁷ AGZ. T. XX. S. 159; Lauda, арк. 96, 143, 146–148, 174; APL. CChelm. Inscr., ks. 14, s. 619; ks. 19, s. 941; Rel., ks. 65, s. 403v.–404v.

⁴⁸ Lauda, арк. 160, 164; Rel., ks. 64, s. 281v.–282v.

⁴⁹ Pawiński A. Rządy sejmikowe... S. 42–43. Уперше в Руському воєводстві маршалок конфедерації згадується в 1588 р.: ним був львівський хорунжий Ян Гербурт (AGZ. T. XX. S. 80).

Не існувало жодних обмежень щодо кількості і частоти виконання обов'язків маршалка одним шляхтичем: формально він міг обиратися на кожному зібранні. Усього за 1572–1647 рр. на 67 генеральних сеймиках Руського воєводства, маршалки яких нам відомі, головували 37 осіб, на 8 сеймиках і з'їздах Львівської, Перемишльської і Сяноцької земель – 7 осіб, на 26 холмських сеймиках – 19 осіб, на 27 галицьких сеймиках – 15 осіб, на 50 белзьких сеймиках – 27 осіб. Найбільш часто маршалками були (враховано головування на сеймиках, що відбулися до 1647 р.): на вишенському сеймику – Якуб Максиміліан Фредро (7 разів за 12 років), на галицькому сеймику – Адам Лиховський (6 разів за 16 років), на белзькому сеймику – Марек Олесніцький (6 разів за 12 років) і Ян Коморовський (6 разів за 23 роки).

Один шляхтич міг, хоч траплялося це рідко, виконувати в різні роки обов'язки маршалка на сеймиках різних воєводств. Так, Ян Еварист Белжецький був маршалком: в січні 1642 р. – белзького передсеймового сеймика, у вересні того ж року – галицького депутатського сеймика⁵⁰.

Маршалок міг бути обраний на тому ж сеймику на іншу посаду (послом на сейм, депутатом, поборцею). Так, послом на сейм від вишенського передсеймового сеймика 9 липня 1641 р. став маршалок того ж сеймика Миколай Остророг, від белзького передсеймового сеймика 22 вересня 1620 р. – маршалок Ян Коморовський⁵¹. Маршалок галицького реляційного сеймика 11 квітня 1619 р. Станіслав Збієвський був обраний поборцею податків Галицької землі, маршалок галицького депутатського сеймика 15 вересня 1642 р. Ян Еварист Белжецький – депутатом "до коректури права"⁵².

У другій чверті XVII ст. вперше в Руському воєводстві зустрічаємося з явищем, яке свідчило про зростання ролі маршалка в діяльності сеймика і яке згодом, у другій половині XVII ст., стало дуже розповсюдженим, – зі зривом (припиненням роботи) сеймика під час виборів маршалка⁵³. Зірвані були вишенські депутатські сеймики 11 вересня 1628 р. і 10 вересня 1646 р. "через незгоду під час виборів маршалка"⁵⁴.

Таким чином, існування інституту сеймикового маршалка в Руському і Белзькому воєводствах в останній чверті XVI – першій половині XVII ст. може бути поділено на два періоди. Під час першого з них (1572–1600) інститут маршалка

⁵⁰ Lauda, арк. 294; AGZ. T. XXIV. S. 50, 51. Я. Е. Белжецький був також маршалком мазовецького генерального передсеймового сеймика 1661 р. (*Gierowski J. A. Sejmik generalny... Załącznik 2. Tab. 1*).

⁵¹ AGZ. T. XX. S. 443; Lauda, арк. 167.

⁵² AGZ. T. XXIV. S. 31, 50, 51. З іншого боку, головування на сеймику не було гарантією обрання на іншу посаду. Так, кандидатури Адама Ганського і Францішека Бондзинського (останні були маршалками холмських депутатських сеймиків 11 вересня 1623 і 12 вересня 1644 р.) під час виборів депутата набрали незначну кількість голосів (відповідно, 1 і 2) (APL. CChelm. Inscr., ks. 19, s. 941; Rel., ks. 65, s. 403v.–404v.).

⁵³ Конфлікти під час виборів маршалка, які закінчувалися зривом сеймиків, набули такого поширення, що сеймик Рожанської землі Мазовецького воєводства запропонував (у 1645–1646 рр.) у випадку незгод передавати виконання маршалківських обов'язків старості або призначеному ним шляхтичу (*Holdys S. Praktyka parlamentarna... S. 18*).

⁵⁴ AGZ. T. XX. S. 273, 490.

запроваджується (можливо, вперше з'явившись безпосередньо перед 1572 р.), набуває певного поширення, але відіграє у сеймиковому житті другорядну роль, під час другого (1601–1647) – займає в сеймиковому устрої центральне місце (можливо, у зв'язку з рокошем Миколая Зебжидовського 1606–1607 рр.) і набуває рис, які стали характерними для подальшого сеймикового періоду.

Нижче подаємо перелік сеймикових маршалків Руського і Белзького воєводств за 1574–1647 рр. із зазначенням назв земських та інших урядів, які вони займали, та сеймиків⁵⁵, на яких вони (маршалки) головували.

ДОДАТОК

Маршалки генерального сеймика Руського воєводства у 1574–1647 рр.

- Бейковський Ян, перемишльський стольник – збройний з'їзд в Жешуві 2.12.1587.
Берецький Анджей – реляційний сеймик 8.08.1607.
Виджга Ян, львівський земський підсудок – післясеймовий сеймик 4.07.1640.
Вояковський Ремігіан, перемишльський підстолій – післясеймовий сеймик 3.01.1628.
Гроховський Томаш Владислав, сяноцький ловчий – післясеймовий сеймик 14.01.1636, передсеймовий сеймик 11.05.1637, передсеймовий сеймик 25.08.1639.
Гроховський Феліціан, перемишльський земський писар – передсеймовий сеймик 4.09.1630.
Данилович Миколай, холмський підкоморій – депутатський сеймик 12.09.1644.
Дрогойовський Кіліан, перемишльський підкоморій – депутатський сеймик 11.09.1589, сеймик 31.03.1593.
Дубравський Францішек, перемишльський підкоморій – реляційний сеймик 30.04.1642, передсеймовий сеймик 2–11.01.1645, передсеймовий сеймик 13.09.1646, передсеймовий сеймик 11.04.1647.
Дуніковський Ян, перемишльський земський підсудок – передсеймовий сеймик 8–12.03.1616.
Жоравінський Себастьян – передконвокаційний сеймик 28.07.1574.
Злотніцький Станіслав, сяноцький земський суддя – депутатський сеймик 10.09.1629.
Кашовський Станіслав – депутатський сеймик 10.09.1607.
Кжечовський Ян – депутатський сеймик 14.09.1643.
Козловський Миколай, сяноцький земський підсудок – депутатський сеймик 9.09.1619.
Лецинський Ян, сяноцький земський підсудок, згодом сяноцький земський суддя – передсеймовий сеймик 12.12.1628, сеймик 15.09.1631, передсеймовий сеймик 7.01.1642.
Лесньовський Кшиштоф, жидачівський війський – передсеймовий сеймик 27.03.1607.

⁵⁵ Назви сеймиків подаються згідно з існуючою в історіографії класифікацією сеймикових зібрань; див.: *Вінниченко О.* Типологія шляхетських сеймиків Речі Посполитої XVI–XVIII ст. // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Збірник наукових праць. Львів, 1999. Вип. 2. С. 47–49; *Lityński A.* Z problematyki klasyfikacji... S. 89–107.

Лесньовський Якуб – передсеймовий сеймик 7.08.1592.

Моравец Марцін, львівський земський підсудок – післясеймовий сеймик 7.08.1628.

Мясковський Войцех, львівський підкоморій – передсеймовий сеймик 2–9.01.1643.

Нарайовський Миколай – передсеймовий сеймик 9.01.1624.

Нарайовський Юзеф, львівський земський підсудок – депутатський сеймик 14.09.1609.

Ожга Пйотр, львівський земський писар – передсеймовий сеймик 26.06.1634, передсеймовий сеймик 27.03.1640.

Островський Ян Матеуш, капіносський староста – післясеймовий сеймик 11.01.1627, депутатський і реляційний сеймик 11.09.1634.

Остророг Миколай, коронний підчашій – передсеймовий сеймик 9.07.1641.

Подолецький Станіслав, львівський стольник – післяконвокаційний сеймик 8.05.1587.

Пшедвоєвський Войцех Александер, перемишльський земський підсудок – сеймик 18.10.1634.

Свошовський Ян, львівський земський писар – з'їзд під Судовою Вишнею 30–31.07.1606.

Свентославський Ян, коронний референдарій – депутатський сеймик 15.09.1614, передсеймовий сеймик 19–21.01.1615, депутатський сеймик 11.09.1617, передсеймовий сеймик 2.01.1618, депутатський сеймик 10.09.1618.

Собеський Якуб, красноставський староста, коронний крайчий – передсеймовий сеймик 24.11.1624, передсеймовий сеймик 16–17.12.1625, передсеймовий сеймик 31.08.1627, передсеймовий сеймик 5.06.1628, передконвокаційний сеймик 3.06.1632.

Стадніцький Ян Адам – сеймик 13–14.03.1634, сеймик 24.04.1635.

Стажеховський Ян – депутатський сеймик 13–15.09.1610.

Стано Анджей, львівський підчашій – реляційний сеймик 10.01.1647.

Тшебінський Александер, львівський земський писар, згодом львівський підкоморій – реляційний сеймик 9–11.04.1619, передсеймовий сеймик 21.07.1621, передсеймовий сеймик 13.12.1622, передсеймовий сеймик 15.09.1626, передсеймовий сеймик 23.10.1629, передсеймовий сеймик 19–20.02.1632.

Фредро Якуб Максиміліан, львівський стольник, згодом перемишльський підкоморій – післяконвокаційний і переделекційний сеймик 23.08.1632, передкоронаційний сеймик 16.12.1632, передсеймовий сеймик 14.12.1634, передсеймовий сеймик 30–31.10.1635, передсеймовий сеймик 9–16.12.1636, передсеймовий сеймик 27.01.1638, післясеймовий сеймик 12.05.1643.

Чурило Марцін – післясеймовий сеймик 5.01.1621.

Яскманіцький Ян, перемишльський земський писар – передкоронаційний сеймик 19–20.09.1587.

Маршалки сеймиків Львівської, Перемишльської і Сяноцької земель у 1606–1626 рр.

Болестрашицький-Святополк Самуель – післясеймовий сеймик у Перемишлі 20.01.1622.

Дрогойовський Ян – сеймик елекції перемишльського земського підсудка в Перемишлі 27.08.1626.

Козловський Миколай, сяноцький земський підсудок – з'їзд сяноцьких зем'ян у Сяноку 17.08.1618.

Лещинський Ян, сяноцький земський підсудок, згодом сяноцький земський суддя – післясеймовий сеймик у Сяноку 5.09.1634.

Плаза Станіслав, перемишльський стольник – з'їзд перемишльських зем'ян під час оказовання під Судовою Вишнею 7.04.1622.

Ожга Пйотр, львівський земський суддя – з'їзди львівських зем'ян у Львові 10.01.1608 р. і 13.01.1611.

Свошовський Ян, львівський земський писар – з'їзд львівських зем'ян у Львові 7.07.1606.

Маршалки сеймика Холмської землі у 1605–1647 рр.

Бжезіцький-Мірж Самуель – депутатський сеймик 15.09.1642, депутатський сеймик 14.09.1643.

Бондзинський Францішек – депутатський сеймик 12.09.1644, передсеймовий сеймик 7.01.1645.

Бондзинський Ян, волинський мечник – післясеймовий сеймик 5.04.1619.

Вежбіцький Павел, холмський земський суддя – сеймик елекції холмського земського писаря 9.07.1612.

Ганський Адам – депутатський сеймик 11.09.1623.

Данилович Ян Миколай, коронний надвірний підскарбій, холмський староста – післясеймовий сеймик 15.09.1628.

Замойський Вацлав, холмський хорунжий – депутатський сеймик 13.09.1632.

Кшивчицький Ян Томаш, королівський покойовий дворянин, згодом холмський староста – реляційний сеймик 6.05.1642, депутатський сеймик 11.09.1645.

Клочовський Каспер, холмський підчашій – передсеймовий сеймик 9.12.1636.

Лисаковський Якуб, холмський війський – передсеймовий сеймик 27.03.1607.

Мойський Миколай, галицький земський суддя – передсеймовий сеймик 9.07.1641.

Оссовський Ян, холмський підвоевода – післясеймовий сеймик 27.03.1629.

Сапега Фридрих, вітебський воєводич – надзвичайний сеймик 14.02.1622.

Сестжевітовський Миколай, холмський стольник – передсеймовий сеймик 27.03.1640.

Скашевський Ян, холмський підкоморій – післясеймовий сеймик 11.01.1627, післясеймовий сеймик 18.12.1629.

Сметанка Геронім, холмський граничний коморник і гродський писар – реляційний сеймик 25.06.1640, депутатський сеймик 9.09.1641.

Сосновський Анджей – передсеймовий сеймик 7.01.1642.

Ставський Станіслав, холмський підстолій і підстароста – передсеймовий сеймик 25.08.1639, передсеймовий сеймик 2.01.1643.

Угровецький Миколай, холмський староста – сеймик елекції холмського земського підсудка 20.07.1605, реляційний сеймик 20.08.1607.

Маршалки сеймика Галицької землі у 1607–1647 рр.

Белжецький Еварист Ян, королівський покойовий дворянин – депутатський сеймик 15.09.1642.

Бидловський Якуб, галицький війський – реляційний сеймик 25.06.1647.

Вілзинський Каспер – післясеймовий сеймик 10.03.1627.

Дидинський Єжи, галицький підчашій – сеймик елекції галицького підкоморія 7.05.1618.

Збієвський Станіслав – збройний з'їзд під Галичом 1.12.1615, сеймик 11.04.1619.

Куропатва Пйотр – сеймик після варшавської депутації 6.05.1627.

Лиховський Адам, галицький земський суддя – передконвокаційний сеймик 3.06.1632, переделекційний сеймик 23.08.1632, сеймик 25.06.1635, депутатський сеймик 10.09.1640, депутатський сеймик 14.09.1643, реляційний сеймик 5.02.1647.

Мадаленський Миколай, королівський секретар – післясеймовий сеймик 1.04.1624.

Маковецький Миколай, галицький стольник – депутатський сеймик 11.09.1623, сеймик 14.08.1628, депутатський сеймик 11.09.1628.

Мойський Миколай, галицький земський писар – сеймик 15.05.1642, сеймик 4.05.1643.

Потоцький Ян Теодорик, галицький підкоморій – реляційний сеймик 19.12.1642, передсеймовий сеймик 6.09.1646, передсеймовий сеймик 4.04.1647.

Сверський Зигмунт, галицький земський підсудок – сеймик 25.06.1640.

Стжиж Геронім, галицький земський суддя – депутатський сеймик 9.09.1613.

Тіравський Адам, галицький земський підсудок – передсеймовий сеймик 19.03.1607, депутатський сеймик 15.09.1608.

Яблоновський Ян Станіслав – депутатський сеймик 12.09.1633.

Маршалки сеймика Белзького воєводства у 1592–1647 рр.

Белжецький Еварист Ян, королівський покойовий дворянин – передсеймовий сеймик 7.01.1642.

Бжезіцький-Мірж Марцін, белзький підкоморій – сеймик елекції белзького підкоморія 08.07.1642, передсеймовий сеймик 2.01.1645.

Бродецький Бальцер, ясельський староста – післясеймовий сеймик 4.01.1627.

Вожучинський Єжи, белзький ловчий – сеймик 24.04.1634.

Жулінський Габріель, белзький підстароста, буський війський – реляційний сеймик 27.06.1640, депутатський сеймик 15.09.1642.

Жулінський Збожни, белзький земський писар – передсеймовий сеймик 8.12.1604, депутатський сеймик 12.09.1611.

Кашовський Вацлав – передсеймовий сеймик 11.04.1647, депутатський сеймик 9.09.1647.

Коморовський Адам, белзький земський підсудок, згодом белзький земський суддя – реляційний сеймик 14.04.1631, післясеймовий сеймик 24.04.1635, передсеймовий сеймик 11.05.1637, депутатський сеймик 14.09.1643.

Коморовський Стефан – депутатський сеймик 12.09.1644.

Коморовський Ян, белзький підчашій, згодом белзький підкоморій – передсеймовий сеймик 11.12.1618, передсеймовий сеймик 22.09.1620, передсеймовий сеймик 9.01.1624, передсеймовий сеймик 26.11.1624, передсеймовий сеймик 25.08.1639, передсеймовий сеймик 27.03.1640.

Круш з Любне (Любніце) Пйотр – реляційний сеймик 28.04.1643.

Лащ Неледевський Єжи, белзький стольник – депутатський сеймик 10.09.1601.

Лащ Ян – сеймик 30.04. 1613.

Лиховський Якуб, галицький ловчий – реляційний сеймик 16.08.1616.

Лиховський Ян, белзький підстолій – передсеймовий сеймик 13.09.1646.

Менкіцький Геронім – депутатський сеймик 14.09.1609.

Олесніцький Марек, белзький земський писар – післясеймовий сеймик 22.04.1619, сеймик 22.10.1620, передсеймовий сеймик 27.07.1621, депутатський сеймик 13.09.1621, передсеймовий сеймик 31.08.–02.09.1627, передсеймовий сеймик 04.09.1630.

Прусіновський Януш, белзький підчашій – передсеймовий сеймик 30.10.1635, передсеймовий сеймик 27–30.01.1638, сеймик елекції белзького підкоморія 20.12.1638, реляційний сеймик 13.05.1642.

Радзейовський Геронім, ломжинський староста – реляційний сеймик 15.01.1647.

Ридзевський Адріан – сеймик 9.08.1638.

Романовський Анджей, белзький земський підсудок – передсеймовий сеймик 09.07.1641.

Романовський Єжи – реляційний сеймик 15.01.1636.

Рудніцький Адам, гродський підстароста – з'їзд 17.07.1623, реляційний сеймик 19.03.1624, післясеймовий сеймик 12.01.1628.

Тшцінський Вавжинець – передсеймовий сеймик 4.08.1592.

Убиш Якуб, добжинський хорунжий – передсеймовий сеймик 2–3.01.1643.

Ягодинський Каспер – сеймик елекції белзького писаря 1.05.1612.

Янковський з Карнкова Томаш – депутатський сеймик 11.09.1634, післясеймовий сеймик 15.05.1635